

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1877

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Alt Marka | Imprint: Fecr

Yayın No | Publication Number: 1108

Kitap Adı : Avrasya'da İslam

Alt Başlık : Baskı, Kimlik ve Siyasal Varoluşun Tarihi

Book Title : Islam in Eurasia

Subtitle : A History of Oppression, Identity, and Political Existence

ISBN : 978-625-8724-64-6

DOI : doi.org/10.70458/fcr.9786258724646

Yazar | Author: Fethi Yıldırım | orcid.org/0000-0001-7238-4283

Kurum | Institution: Atatürk Üniversitesi

ROR ID: ror.org/03je5c526

Editor | Editor: Yahya Macit | orcid.org/0000-0003-3012-2167

Yayın Türü: Kitap | Publication Type: Book - Monograph

Yayın Dili: Türkçe | Language: Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1. Baskı

Sayfa Sayısı | Pages: 318 (xiv + 304)

Yayın Tarihi | Publication Date: Mart | March 2026

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HBJF1 - İslam | Islam

BISAC: REL037020 - İslam / Genel | Religion / Islam / General

THEMA: QRP - İslam | Islam

LC Classification: BP63.A1 - İslam – Bölgesel çalışmalar (Asya / Avrasya bağlamı) |

Islam – Regional studies (Asia/Eurasia)

DEWEY: 297.095 - Avrasya'da İslam tarihi ve yayılışı | Islam in Eurasia / Asia – History

WoS Category: Din | Religion

WoS Citation Topics Meso: Din ve Teoloji | Religion & Theology

WoS Citation Topics Micro: İslam Araştırmaları | Islamic Studies

Scopus Subject Areas: 1212 - Din Araştırmaları | Religious Studies

Atf Bilgisi | Cite as: Yıldırım, Fethi. *Avrasya'da İslam: Baskı, Kimlik ve Siyasal Varoluşun Tarihi*. FCR Yayın Ltd.-Fecr, 2026.

© Tüm hakları saklıdır | All rights reserved: FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

Avrasya'da İslam

Baskı, Kimlik ve Siyasal Varoluşun Tarihi

Fethi YILDIRIM

Ankara 2026

Yazar Hakkında | About the Author

Dr. Fethi YILDIRIM

Erzurum'un Oltu ilçesi Büyük Orcuk Mahallesinde dünyaya gelen Fethi Yıldırım, ilkokulu ve iki yıl Kuran Kursu eğitimini köyünde bitirdikten sonra ortaokulu ve liseyi Oltu'da bitirdi. Aynı Diyanet İşleri Başkanlığı'nda yine Oltu ilçesinde imamlık vazifesine başladı. Diyanette imamlık ve Kur'an Kursu öğreticiliği ve Almanya'da dört yıl görev yaptı. Aynı anda Bursa Uludağ Üniversitesi ilahiyat fakültesini bitirdi. Daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı'nda öğretmenlik yaptı. Aynı anda Yüksek lisans ve doktrasını bitirdi. Halen Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İslam Tarihi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Bazı sivil toplum kuruluşlarında da aktif görev yapan yazar 3 çocuk babası olup Almanca ve Arapça bilmektedir.

Born in the Büyük Orcuk neighborhood of the Oltu district in Erzurum, Fethi Yıldırım completed his primary education and two years of Quranic studies in his home village before graduating from middle and high school in Oltu. He began his career as an imam under the Presidency of Religious Affairs (Diyanet) in the same district. Throughout his tenure at the Presidency, he served as an imam and a Quran course instructor, including a four-year assignment in Germany.

During this period, he graduated from the Faculty of Theology at Bursa Uludağ University. He subsequently transitioned to the Ministry of National Education, where he worked as a teacher. While teaching, he completed both his Master's and Doctoral degrees.

Currently, Dr. Yıldırım is a faculty member in the Department of Islamic History at Atatürk University's Faculty of Theology. He remains active in various non-governmental organizations, is a father of three, and is proficient in German and Arabic.

Kitap Hakkında

Avrasya'da İslam

Baskı, Kimlik ve Siyasal Varoluşun Tarihi

Fethi Yıldırım tarafından kaleme alınan bu kapsamlı akademik çalışma, Türk dünyasının tarihsel kökenlerinden modern siyasi yapılarına kadar uzanan geniş bir zaman diliminde geçirdiği dini ve siyasi dönüşümü çok boyutlu bir perspektifle mercek altına almaktadır. Eser, Avrasya coğrafyasının iki ana aktörü olan Slav ve Türk halklarının kökenlerini, dil ailelerini ve tarihsel etkileşimlerini inceleyerek başladığı analizinde, özellikle Çarlık Rusyası ve Sovyetler Birliği döneminde Müslüman Türk halklarına uygulanan sistematik asimilasyon, kolektifleştirme ve dini baskı politikalarını derinlemesine detaylandırmaktadır. Bu yoğun baskılara karşı yerel halkın geliştirdiği “gizli dindarlık” ve “paralel İslam” gibi sosyolojik direniş biçimlerinin yanı sıra, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsızlığını kazanan Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan gibi devletlerin milli kimlik inşası süreçleri, ekonomik atılımları ve Rusya, Çin ve Batı dünyası arasındaki hassas jeopolitik dengeleri titizlikle değerlendirilmektedir. Ayrıca Rusya içerisinde kalan Türkler ve Çeçenlerin mücadelesi ve son durumları hakkında da bilgi verilmiştir. Kitabın son bölümlerinde Doğu Türkistan'daki güncel insan hakları meselelerine, 1949 sonrası değişen demografik yapıya ve Çin'in bölgedeki güvenlik odaklı politikalarına geniş yer verilirken, tüm bu anlatı İSNAD 2 atf sistemine uygun bilimsel bir metodoloji ve zengin bir birincil kaynakça ile desteklenmektedir. Sonuç olarak çalışma, Türk-İslam dünyasının tarihsel süreçte karşılaştığı varoluşsal tehditleri ve bu tehditler karşısında sergilenen kültürel direnci bütüncül bir yaklaşımla ele alarak, hem bölge uzmanları hem de akademik araştırmacılar için güncel ve kapsamlı bir başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrasya; İslam; Türk Cumhuriyetleri; Kafkasya; Doğu Türkistan

About the Book

Islam in Eurasia

A History of Oppression, Identity, and Political Existence

This comprehensive academic study by Fethi Yıldıırım examines the religious and political transformation of the Turkic world through a multi-dimensional perspective, spanning a broad timeline from historical origins to modern political structures. Beginning its analysis by exploring the origins, language families, and historical interactions of the two primary actors of the Eurasian geography -Slavic and Turkic peoples- the work details the systematic assimilation, collectivization, and religious oppression policies imposed on Muslim Turkic peoples during the Tsarist Russian and Soviet Union eras. Alongside the sociological forms of resistance developed by the local population against these intense pressures, such as “secret piety” and “parallel Islam,” the book meticulously evaluates the national identity construction processes, economic leaps, and delicate geopolitical balances between Russia, China, and the Western world of states like Azerbaijan, Kazakhstan, Uzbekistan, Turkmenistan, and Kyrgyzstan, which gained independence following the collapse of the Soviet Union in 1991. Furthermore, information is provided regarding the struggles and current status of the Chechens and Turkic groups remaining within the Russian Federation. While the final sections of the book give extensive coverage to current human rights issues in East Turkestan, the post-1949 demographic changes, and China’s security-oriented policies in the region, the entire narrative is supported by a scholarly methodology compliant with the ISNAD 2 citation system and a rich primary bibliography. Consequently, by addressing the existential threats faced by the Turkic-Islamic world throughout history and the cultural resilience displayed against these threats with a holistic approach, the study serves as an up-to-date and extensive reference source for both regional experts and academic researchers.

Keywords: Eurasia; Islam; Turkic Republics; Caucasus; East Turkistan

ÖN SÖZ

Elinizdeki bu çalışma, tarihsel kökenlerinden modern siyasi yapılarına kadar geniş bir coğrafyada Türk-İslam dünyasının geçirdiği köklü dönüşümü ve bu dönüşümün sancılarını bilimsel bir titizlikle mercek altına almaktadır. “Avrasya’da İslam: Baskı, Kimlik ve Siyasal Varoluşun Tarihi” başlığı altında sunulan bu eser, sadece mevcut siyasi sınırları veya ekonomik verileri aktaran bir döküm değil; aksine bu toplumların kimliklerini inşa eden temel tarihsel kırılmaları, maruz kaldıkları ideolojik baskıları ve bağımsızlık sonrası dönemde verdikleri varoluş mücadelelerini anlamaya yönelik kapsamlı bir çabadır.

Kitabın teorik ve tarihsel zemini, Avrasya coğrafyasının iki ana aktörü olan Slavlar ve Türklerin kökenlerine inilerek kurulmuştur. Slavların Hint-Avrupa dil ailesi içindeki serüveni, Doğu, Batı ve Güney kollarına ayrılış süreçleri ve 10. yüzyıldan itibaren geçirdikleri kültürel farklılaşma, bugünkü Rusya ve Balkan jeopolitiğinin kodlarını anlamak için elzemdir. Hemen ardından ele alınan Türklerin kökeni ve göç hareketleri, sadece bir nüfus hareketliliği olarak değil, bir kültür ve medeniyet aktarımı olarak değerlendirilmiştir. Özellikle İslamiyet öncesi dönemde Türklerin Budizm, Maniheizm, Hristiyanlık ve Musevilik gibi farklı inanç sistemleriyle kurdukları temaslar, Türk kültürünün ne denli esnek ve sentez yapmaya müsait bir yapı üzerine inşa edildiğini kanıtlar niteliktedir.

Çalışmanın en hacimli ve can alıcı bölümlerinden birini, Müslüman Türk halklarının Çarlık Rusyası ve akabinde Sovyetler Birliği döneminde maruz kaldığı sistematik asimilasyon politikaları oluşturmaktadır. 19. yüzyılın sonundaki “Yeni Nizam” arayışlarından, 1916’da Orta Asya’yı kana bulayan büyük isyana; Stalin döneminin dehşet verici sürgünlerinden, II. Dünya

Savaşı'nın yarattığı demografik yıkıma kadar pek çok trajedi, bu kitapta tarihsel belgeler ışığında yeniden okunmuştur. Sovyet ideolojisinin dini hayatı tasfiye etme girişimlerine karşı Müslüman halkların geliştirdiği “Paralel İslam” veya “Gizli Dindarlık” pratikleri, inancın sadece bir ritüel değil, aynı zamanda bir direniş biçimi olarak nasıl hayatta tutulduğunu çarpıcı bir şekilde göstermektedir.

1991 sonrası dönem, Türk dünyası için bir “yeniden doğuş” sancısıdır. Kitapta; Azerbaycan'ın petrol ve doğalgaz eksikliğini ekonomik kalkınması, Kazakistan'ın bozkırda yükselen modern devlet vizyonu, Özbekistan ve Türkmenistan'ın kendi özgün siyasi modelleri ile Kırgızistan'ın demokratik arayışları ayrıntılı bölümler halinde analiz edilmiştir. Bu ülkelerin Rusya ile olan “yakın çevre” ilişkileri, Türkiye ile kurdukları kültürel köprüler ve küresel güç odakları karşısındaki stratejik hamleleri, bugünün dünyasındaki yerlerini tayin eden temel dinamikler olarak sunulmuştur.

Kitabın son kısmında ise modern dünyanın en büyük trajedilerinden biri olan Doğu Türkistan meselesine özel bir parantez açılmıştır. Çin'in 1949 sonrası bölge üzerindeki hâkimiyet kurma çabaları, Bingtuan gibi yapılar aracılığıyla gerçekleştirilen demografik müdahaleler ve son yıllarda teknolojik imkânlarla zirveye ulaşan sistematik baskılar, insan hakları ve evrensel hukuk ekseninde değerlendirilmiştir. Doğu Türkistan'ın sadece bir enerji koridoru değil, aynı zamanda bir insanlık onuru sınavı olduğu gerçeği, çalışmanın sonuç bölümlerinde vurgulanan en temel husustur.

Bu eser, uzun soluklu bir araştırmanın ve bölgeye dair duyulan derin bir mesuliyetin ürünüdür. Amacımız, geçmişin tozlu raflarında kalan acıları ve başarıları gün yüzüne çıkarırken, okura Avrasya ve İslam coğrafyasının geleceğine dair projeksiyon yapabileceği bir zemin sunmaktır. Tarihin sadece kazananlar

tarafından yazılan bir anlatı değil, aynı zamanda direnenlerin ve kimliğini koruyanların da mirası olduğu bilinciyle hazırlanan bu çalışmanın; akademisyenlere, öğrencilere ve bölge siyasetine ilgi duyan tüm okurlara faydalı bir kaynak olmasını temenni ediyorum.

Bu uzun yolculukta emeği geçen, birikimiyle kitabın düzenlenmesinde katkı sunan oğlum Bilgihan Bey'e, özellikle de son okuma ve editörlük yapan muhterem Dr. Yahya Macit Bey'e şükranlarımı sunarım. Geleceęin, geçmişin dersleriyle daha adil ve barışl kurulması dileğiyle.

Fethi YILDIRIM
Erzurum/Mart 2026

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	vii
GİRİŞ	1
AVRASYA'DA TARİH, KİMLİK VE VAROLUŞ MÜCADELESİ	1
1. Çalışmanın Konusu ve Kapsamı	1
2. Çalışmanın Önemi ve Özgünlüğü	2
3. Metodoloji ve Yaklaşım	2
4. Kaynaklar Hakkında Bilgi ve Kaynak Kritiği	3
5. Sorunsal ve Temel Sorular	4
BİRİNCİ BÖLÜM	
1.1. Ruslar'ın Kökeni Slavlar	5
1.2. Türklerin Kuzey Asya'ya Yayılması	7
1.3. Türklerin Eski İnançları	8
1.3.1. Büyük Asya Dinleri ve Türklerin İnanç Çeşitliliği	11
1.3.2. Tarihsel Kaynakların Işığında Gök Tanrı ve Diğer İnançlar	19
1.3.3. Türklerin İslamlaşma Süreci	22
1.3.4. Türklerin İslam'a Karşı Direnişi	24
1.4. Türklerin İslam'ı Kabul Etmeleri	27
1.5. Rusların Türk Coğrafyasını İstilas	33
1.6. Rusların Müslüman Türk Coğrafyasında Asimilasyon Faaliyetleri	38
1.7. 1917 Bolşevik İhtilalinden Sonra	44
1.7.1. Vaatlerden Uygulamaya: Bolşevik İhtilali'nin Müslüman Halklar Üzerindeki İlk Somut Etkileri (1917-1924)	46
1.7.2. Büyük Ateist Saldırı	52
İKİNCİ BÖLÜM	
MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ	59
2.1. TÜRKİYE	59
2.1.1. Tarihi Arka Plan: Osmanlı'nın Çöküşü ve Yenileşme Çabaları	59
2.1.2. Ana Fikir Akımları: Teorik Temeller ve Hedefler	60

2.1.3. Faaliyet Alanları ve Birbirleriyle Mücadele ve Etkileşimler: Çatışma, Uzlaşma ve Sentez	79
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
KAFKAS MÜSLÜMANLARI	87
3.1. Kafkaslar	88
3.2. Kazan ve Kırım Tatarları	94
3.3. Çeçen Direnişi	107
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
TÜRK CUMHURİYETLERİ	119
4.1. AZERBAYCAN	119
4.1.1. Azerbaycan'da Dini Hayat	126
4.1.2. Azerbaycan Ailesinde Dinî Hayat ve Din Eğitimi	131
4.1.3. Azerbaycan Siyasetinde Rusya'nın Etkisi	133
4.1.4. Azerbaycan – Ermenistan İlişkileri	137
4.1.5. Azerbaycan Ekonomisi: Kaynaklar, Ticaret Ve Toplumsal Refah	141
4.2. KAZAKİSTAN	145
4.2.1. Çarlık Rusyası'nın 1868 Tarihli “Bozkır Vilayetlerinin İdaresi Hakkında Geçici Nizamname”si ve Kazak Toplumu Üzerindeki Yıkıcı Etkileri	147
4.2.2. Hukuki ve Sosyo-Kültürel Asimilasyon	149
4.2.3. Kültürel Kırım ve Dini Baskılar	155
4.3.3. Bağımsızlık Sonrası Kazakistan	157
4.3.4. Kazakistan'da Dini Hayat ve Din-Devlet İlişkisi	160
4.3. ÖZBEKİSTAN	169
4.3.1. Özbekistan'ın Bağımsızlık Öncesi Tarihi	169
4.3.2. Özbekistan'ın Bağımsızlığı ve Sonraki Yönetimi	173
4.3.3. Özbekistan'da Dini Yaşantı, Dini Kurumlar, Cemaatler ve Gruplar	177
4.3.4. Özbekistan'ın Siyasi, Ekonomik Durumu ve Yeraltı Zenginlikleri	181
4.3.5. Özbekistan'ın Türkiye ve Rusya ile İlişkileri	185
4.4. TÜRKMENİSTAN	189

4.4.1. Türkmenistan'ın Bağımsızlıktan Önceki Tarihi:	
Arkeolojik Kökenlerden Sovyet Mirasına	189
4.4.2. Bağımsızlığı ve Sonraki Yönetimi	193
4.4.3. Siyasi, Ekonomik Durumu, Yeraltı Zenginlikleri	196
4.4.4. Dini Yaşantı, Kurumlar, Cemaatler ve Gruplar	199
4.4.5. Türkiye ve Rusya ile İlişkileri	202
4.5. KIRGIZİSTAN	209
4.5.1. Kırgızistan'ın Bağımsızlıktan Önceki Tarihi	209
4.5.2. Kırgızistan'ın Bağımsızlığı ve Sonraki Yönetim	212
4.5.3. Kırgızistan'ın Siyasi, Ekonomik Durumu ve Yeraltı Zenginlikleri	216
4.5.4. Kırgızistan'da Dini Yaşantı, Dini Kurumlar, Cemaatler ve Gruplar	219
4.5.5. Kırgızistan'ın Rusya ve Türkiye ile İlişkileri	223
4.6. TACİKİSTAN	229
4.6.1. Tacikistan'ın Bağımsızlıktan Önceki Tarihi	229
4.6.2. Tacikistan'ın Bağımsızlığı ve Sonraki Yönetimi	233
4.6.3. Tacikistan'ın Siyasi, Ekonomik Durumu ve Yeraltı Zenginlikleri	236
4.6.4. Dini Yaşantı, Kurumlar, Cemaatler ve Gruplar	240
4.6.5. Tacikistan'ın Rusya ve Türkiye ile İlişkileri	243
4.7. DOĞU TÜRKİSTAN	248
4.7.1. Doğu Türkistan'ın Bağımsızlıktan Önceki Tarihi	248
4.7.2. Doğu Türkistan'ın Bağımsızlığı ve Sonraki Yönetimi	251
4.7.3. Doğu Türkistan'ın Siyasi ve Ekonomik Durumu	254
4.7.4. Dini Yaşantı, Kurumlar ve Cemaatler	257
4.7.5. Rusya ve Türkiye ile İlişkiler	260
SONUÇ	267
KAYNAKÇA	271
DİZİN	301

